

DORPSTRAAT TE DEN PASAR.

HERINNERINGEN VAN BALI DOOR J. G. SINIA.

De stem van het kanon buldert en schier overal, in het oosten, het westen, gedeeltelijk ook in het zuiden, de reusachtige slagvelden, waar dagelijks duizenden jonge levens vernietigd worden. Onwillekeurig denk ik in deze bloedige dagen dikwijls terug aan den 20^{en} September 1906, toen onze troepen Den Pasar, de hoofdplaats van het rijkje Badoeng op Bali, binnenrukten en de vorst Goesti Gdé N'goerah Den Pasar met honderden van zijne getrouwen den heldendood stierf. De schokkende tafereelen van dien dag kan ik mij nog voor oogen halen met een klaarte en helderheid, als waren zij eerst gisteren gebeurd. De herinnering, aan wat ik gedurende deze expeditie aan schoons of merkwaardigs zag, heeft daarentegen in den

loop der jaren veel geleden. De indruk, dien dit indertijd op mij gemaakt heeft, was uit den aard der zaak minder diep en de beelden zijn langzamerhand vervaagd, lijk potloodschetsen, die slecht verzorgd rondzwerven tusschen onze papieren. Maar evenals de maker van deze schetsen dan nog vaak uit enkele gaaf gebleven lijnen en punten het oorspronkelijke beeld weet op te bouwen, zoo helpen de korte aantekeningen en krabbels, welke ik gedurende de expeditie maakte, menig beeld weder naar voren brengen, dat ik reeds lang verdwenen waande.

In den namiddag was de Poerie van Den Pasar ons. Hoog laaiden de vlammen op uit de gebouwen, op last van den vorst in brand gestoken voor hij met zijne getrouwen

de wanhopige aanvallen op onze troepen aanving. Overal lagen dooden en gewonden, doch met het sneuvelen van den vorst was ook alle verzet gebroken en heel spoedig bleek ons, dat de eigenlijke bevolking ons niet kwaad gezind was. Zoo kon ik reeds den volgenden morgen, nu echter slechts gewapend met schetsboek en potlood, de dessa ingaan om te trachten iets van mijn gading te vinden. Het resultaat was de schets eener dorpsstraat, waarvan hierbij de meer afgewerkte teekening gaat. Wellicht bestaat deze straat reeds lang niet meer, want nadat Nederlandsche bestuursambtenaren zich te Den Pasar gevestigd hebben, zijn daar groote veranderingen aangebracht; maar de teekening geeft dan toch in ieder geval het duidelijk beeld van een dorpsstraat, zoo als men die heden ten dage nog veel op Bali aantreft. Breed is deze straat en belommerd hier en daar door hoogstammig geboomte, welks dichte bladerkruinen het zonlicht slechts noode doorlaten. Op sommige plaatsen kronkelen over den weg dikke wortels, welke bij duisternis den onvoorzichtigen wandelaar minder aangename verrassingen kunnen brengen, doch aan den anderen kant ook weer een natuurlijk middel zijn tegen het afkalven van den weg bij zwaren regenval. Tegen dit laatste euvel ziet men trouwens vaak boomstammen dwars over den weg aangebracht, of heeft men dezen, waar de helling al te sterk is, met groote platte steenen geplaveid.

Rechts en links van den weg de leemen, met alang-alang tegen het verregenen gedekte muurtjes, waarin nauwe doorgangen naar de verschillende erven leiden. Binnen deze erven liggen de gebouwtjes, waarin de familie gehuisvest is, de keuken, het rijst-

schuurtje en de huistempels. Voor honden, varkens en kippen, getrouwe vrienden van den Balinees, zijn geen afzonderlijke hokken gebouwd; zij loopen vrijelijk in en uit en helpen flink mede om de onreinheid, zonder welke geen Balineesch erf „echt” is te noemen, tot den hoogst denkbaren graad op te voeren. Alleen de vechthaan, het meest geliefde, het meest vertroetelde huisdier van den Balinees, zijn lust en zijn glorie, is gedoemd het grootste deel van zijn meestal zeer kortstondig leven te slijten onder een soort korf van bamboe, welke hij slechts verlaat om aan vrienden of bekenden vertoond te worden en dan kleine proeven van vechtkunst af te leggen of. . . .

om zijn laatsten vinnigen strijd te kunnen gaan strijden. Voor deze hanengevechten, die hier wel tot de grootste volksvermakelijkheden gerekend kunnen worden, vindt men in bijna iedere groote dessa een zoogenaamde hanenkloppaan. Die van Den Pasar was vlak naast de Poerie gelegen en bijzonder groot. Zij bestond uit een verhoogd platform, waarboven zich een hoog en tamelijk spits dak verhief.

De Poerie (= vorstenerf) zelf mat ongeveer 200 bij 175 meter en was omgeven door muren van 4 meter hoogte en 1½ meter dikte, terwijl de binnenruimte, waartoe twee poorten toegang gaven, weer verschillende door hooge muren gescheiden afdeelingen bevatte, die door fraai gebeeldhouwde poorten met elkaar in verband stonden. Daar was bijv. een afdeeling, waarin de Saraswati, het verblijf van den vorigen vorst; een andere afdeeling bevatte weer verschillende ontvanggelegenheden, terwijl voor den vorst zelf twee afdeelingen bestemd waren geweest. Weer elders vond men de Pameradjan of huistempel. Voor ons vormde

FRAGMENT HOUTSNIJWERK EENER DEUR
DER SARASWATI.

deze Poerie een waar doolhof, waarin het ronddwalen nog bovendien zeer bemoeilijkt werd door het vele puin, dat op menige plaats den doorgang versperde, doch een gevoel van dankbaarheid vervulde ons, wanneer wij dachten aan de zware verliezen, die ons deel geweest zouden zijn, indien de vorst zich tot een bloote verdediging dezer Poeri bepaald had, in stede van ons in het open veld aan te vallen.

Wat reinheid betref week dit vorstenerf in geen enkel opzicht af van 't gewone Baliëesche erf en het schitterend mooie snij- en beeldhouwwerk, smaakvol en met kwistige hand aangebracht, verkeerde in staat van groote verwaarloozing. Zeer sterk kwam, in stijl hier en daar, maar vooral in de versieringen tot uiting de invloed, dien Chineesche kunst in den loop der eeuwen op de Baliëesche heeft uitgeoefend. Reeds bij het binnentreden van het erf

viel op het typisch Chineesche afdak, op de halve hoogte tussen beide zijmuren van den hoofdingang aangebracht, maar sterker nog vertoonde zich het Chineesche aspect bij de Saraswati. De meest gebruikte munt, de kè-pèng, was ook al Chineesch. . . . Van dit soort muntstukken, van koper vervaardigd en in het midden voorzien van een vierkant gat, gingen er 80 in een dubbeltje en het was een gemakkelijk gezicht de Baliërs, zwoegend

onder het gewicht van dit aan touwtjes geregen geld naar den passar te zien gaan. Een groot geluk voor die luidjes was, tenminste wanneer zij niet al te ver uit de buurt woonden, dat het in die dagen hier overal en altijd passar was en zij daardoor dus niet al te lang onder hunne geldzorgen gebukt behoeften te gaan.

Van die passars herinner ik mij nog zeer

goed, dat er heerlijke manga's en een uitstekend soort pisangs te verkrijgen waren voor zeer weinig geld, terwijl er ook druk handel gedreven werd in zeer lange, uit inlandsche tabak en maisbladeren vervaardigde, sigaretten en een soort worst. De eersten waren vrijwel ongenietbaar; aan de worst heb ik mij, met het oog op het minder smakelijk voorkomen, niet gewaagd.

Na eenige dagen patrouilleeren in het Badoengsche trokken wij naar Tabanan en de

IN DE DESSA TABANAN.

tocht naar dit bergland, waarbij onze weg tal van diep ingesneden ravijnen kruiste, terwijl de regen bij stroomen viel, ging met zeer veel bezwaren gepaard; bezwaren waarover ik vroeger in dit maandschrift reeds een en ander repte. Uitgehongerd, druipend van het water en doodmoede bereikten wij tegen den avond de Poerie van Tabanan, waar ik, voor het eerst dien dag, gelegenheid kreeg iets te eten. Nu, ik maakte een blikje

bruine boonen met spek open en koud en wel ging de saamgekoekte kleffe massa naar binnen. Ik geloof niet, dat ooit een fijn diner beter gesmaakt heeft dan toen die bruine boonen....

Het noordelijk gedeelte van het landschap Tabanan wordt ingenomen door een deel van het centraalgebergte van Bali en hier verheffen zich vele, met dichte bosschen bedekte toppen, waarvan de voornaamste is de Kegan of Piek van Tabanan. Van dit gebergte nu gaan verschillende ribben naar het zuiden en het waren deze ribben met de daartusschen liggende ravijnen en rivieren, welke ons voortgaan zoozeer bemoeilijkt hadden.

Schilderachtig was de dessa Tabanan in hooge mate: gedeeltelijk op den top van een heuvel gebouwd, gedeeltelijk als het ware tegen de helling aangesmeten, met diepe ravijnen en loodrechte steilten, waar tal van slingerplanten en varensorten naar omlaag hingen, waarboven de dichte kruinen van het slanke bamboe zachtken heen en weer wiegden, met grillig kronkelende, in het zachte tufgesteente uitgehouwen trappen, vond men hier en daar plekjes van waarlijk sprookjesachtige schoonheid.

Voor huizenbouw was hier voornamelijk gebruik gemaakt van het tufgesteente, dat reeds in zoodanigen staat van verweering verkeerde, dat men er met den nagel gemakkelijk stukjes uit kon steken. Toch zagen wij ook reeds veel gebruik maken van bamboe en hout, materiaal dat hooger op in het gebergte bij voorkeur gebezigd werd.

Verlaat men Tabanan in noordelijke richting, dan wandelt men weldra te midden van bergsawah's, die zich eindeloos ver uitstrekken, slechts nu en dan onderbroken door een kampong of alang-alang veld en heeft men gelegenheid te over om zich te verwonderen over het kunstig samenstel van leidingen, dat hier overal, tot in de verste

uithoekjes, het levenwekkend water brengt. Een dergelijk werkstuk moet des te meer verwondering baren, waar men hier voor den aanleg niet beschikt over de moderne hulpmiddelen, welke wij Europeanen in dergelijke gevallen bezigen en de geheele loop van zulk een waterleiding op het oog bepaald moet worden.

Gaat men nog noordelijker dan verdwijnen geleidelijk de sawah's, men passeert weiden, waarop de prachtige bruinkleurige Bali-neesche koeien in ontelbare menigte loopen te grazen. Vroolijk klingelen de klokjes, welke zij om den hals hebben en goedig staren zij met hunne reekleurige oogen den voorbijganger aan. Het zijn prachtige, zeer makke en fijn gebouwde dieren, welke, wanneer zij nog jong zijn, sterk aan herten doen denken. Op de bergruggen groeien tal van prachtige varensorten en daartusschen schitteren de vruchten van wilde frambozen, die echter, hoe schoon en aanlokkend zij er ook uitzien, nagenoeg smakeloos zijn. Nu en dan ontmoet het oog de groote gele, bruinbespikkelde bloem eener orchideënsort, die in vorm sterk aan den scorpioen doet denken....

Tot ten slotte zich de donkere koele wouden openen, waar nog de tijger huist en stille eenzaamheid; waar slechts nu en dan de schelle roep van een vogel het eentonig snerpnd lied der cikaden verbreekt en men naar het zuiden thans overziet het grootste deel der landen Tabanan en Badoeng. Aan den gezichtseinder een breede blauwe streep, die aan de bovenzijde scherp afsteekt tegen de lichte kleur van den hemel, aan de onderzijde samenvloeit met den tint van het verre landschap.... Dat is de zee en duidelijk ziet men met behulp van een kijker daar, waar het geboomte der kust iets lager is, de witte kuiven der ontzaggelijke rollers, welke de Indische Oceaan in eeuwige eindeloze opvolging tegen het Balische land opstuwt.